

Experimentálna ekonómia

Prednáška 10: Daňové experimenty

Matej Lorko

matej.lorko@euba.sk

Materiály: www.lorko.sk/lectures

Referencie:

- Alm, J. (2019). What motivates tax compliance? *Journal of Economic Surveys*, 33(2), 353–388.
<https://doi.org/10.1111/joes.12272>

Daňový únik

- Daňový únik je nezákonné a úmyselné konanie s cieľom znížiť svoje zákonné daňové povinnosti. Ľudia sa môžu vyhnúť plateniu daní z príjmu tým, že ich podhodnotia, alebo nadhodnotia odpočty, oslobodenia či úľavy, alebo ak nepodajú príslušné daňové priznanie.
- Existencia daňových únikov ovplyvňuje niektoré z najzásadnejších otázok verejnej ekonómie. Najzrejmejším problémom je znížený výber daní, čo následne ovplyvňuje dane, ktorým čelia daňovníci dodržiavajúci predpisy. Ovplyvnené sú tiež verejné služby.
- Okrem strát príjmov spôsobujú daňové úniky aj misalokáciu zdrojov - napr. ak ľudia menia svoje správanie s cieľom podvádzať na daniach, napríklad pri výbere pracovného času, povolání a investícií. Existencia daňových únikov vyžaduje, aby vláda vynakladala zdroje na odhalovanie nedodržiavania predpisov, meranie jeho rozsahu a trestanie jeho vykonávateľov. Nedodržiavanie predpisov mení rozdelenie príjmov svojvoľným, nepredvídateľným a nespravodlivým spôsobom.
- Vyhybanie sa daňovým povinnostiam môže prispieť k pocitom nespravodlivého zaobchádzania a nerešpektovania zákona. Ovplyvňuje presnosť makroekonomických štatistík. V širšom zmysle nie je možné pochopiť skutočné vplyvy zdaňovania bez zohľadnenia daňových únikov

Daňový únik

- Čo motivuje jednotlivcov (a firmy), aby sa vyhýbali plateniu daní? Ak sa to opýtame trochu inak, čo ich motivuje k tomu, aby zákonne daňové povinnosti platili, a tým dodržiavali zákony a predpisy?
- Túto širokú otázku preskúmame prostredníctvom troch konkrétnych otázok:
 - 1. Čo hovorí teória o tom, čo motivuje k dodržiavaniu daňových povinností?
 - 2. Čo ukazujú prirodzene sa vyskytujúce dáta z terénu, terénne experimenty a laboratórne experimenty?
 - 3. Ako môže vláda využiť tieto poznatky na zlepšenie dodržiavania daňových predpisov?

Poznatky z teoretického výskumu

- Základný teoretický model, ktorý sa používa takmer vo všetkých výskumoch dodržiavania daňových predpisov, vychádza z práce Beckera (1968) a jeho modelu ekonomiky zločinu, ktorý na dodržiavanie daňových predpisov prvýkrát aplikovali Allingham a Sandmo (1972) a Srinivasan (1973).
- V rámci modelu sa na racionálneho jednotlivca nazerá ako na jednotlivca, ktorý maximalizuje očakávaný úžitok z hazardnej hry (alebo lotérie) s daňovými únikmi, pričom zvažuje výhody úspešného podvodu oproti riziku odhalenia a trestu.
- Štandardným záverom tohto prístupu je, že jednotliviec platí dane, pretože sa obáva, že bude prichytený a potrestaný, ak nevykáže všetky príjmy. Tento prístup preto vyúsťuje v záver, že dodržiavanie daňových predpisov závisí od miery kontroly a pokút.
- Ústredným bodom tohto prístupu je to, že jednotliviec platí dane preto - a len preto - že sa obáva odhalenia a potrestania.

Poznatky z teoretického výskumu

- Pomocou modelu je jednoduché ukázať, že zvýšenie pravdepodobnosti odhalenia alebo trestnej sadzby zvyšuje vykázaný príjem. Prístup založený na ekonomike kriminality preto poskytuje záver, že dodržiavanie predpisov závisí od ich vynučovania. To je dôležitý poznatok, z ktorého zjavne vyplýva, že vláda môže podporiť väčšie dodržiavanie daňových predpisov zvýšením miery kontroly a pokút.
- Z pozorovaní je však zrejmé, že dodržiavanie daňových predpisov nemožno vysvetliť len kalkuláciou prínosov a nákladov amorálnych jednotlivcov. Percento daňových priznaní dani z príjmov fyzických osôb, ktoré auditované, je vo väčšine krajín vo všeobecnosti pomerne malé, takmer vždy oveľa nižšie ako 1%. Dokonca aj v krajine, akou sú Spojené štáty, daňový úrad (Internal Revenue Service - IRS) kontroluje iba 0,8 % priznaní.
- Zároveň platí, že pokuta za podvodné daňové úniky málokedy prevyšuje sumu nezaplatených daní. Tieto pokuty sa ukladajú zriedkavo a občianskoprávne pokuty za nepodvodné úniky sú ešte nižšie. Z čisto ekonomickej analýzy preto vyplýva, že väčšina racionálne uvažujúcich jednotlivcov by mala buď podhodnocovať príjmy, ktoré nepodliehajú informovaniu od tretích strán (teda príjmy iné ako zrážkové od zamestnávateľa), alebo by mala nadhodnocovať odpočty, ktoré nepodliehajú nezávislému overovaniu, pretože je nepravdepodobné, že takéto podvádzanie bude zachytené a potrestané. Avšak aj v krajinách, v ktorých ľudia dodržiavajú predpisy najmenej, sa úniky zriedkavo dostanú na úroveň predpovedanú čisto ekonomickou analýzou. V skutočnosti vo väčšine krajín existuje značný počet jednotlivcov, ktorí zjavne platia všetky (alebo väčšinu) svojich daní bez ohľadu na finančné stimuly súvisiace s podvádzaním/nepodvádzaním.

Poznátky z teoretického výskumu

- Je jasné, že existujú dôvody, prečo zjednodušená analýza daňových únikov samotný problém preceňuje.
- Vezmime si ako príklad Spojené štáty.
 - Po prvé, štandardným prvkom mnohých systémov dane z príjmov fyzických osôb je, že tretia strana (napr. zamestnávateľ fyzickej osoby) oznamuje príslušnú časť zdaniteľného príjmu fyzickej osoby daňovému orgánu (a často tiež zráža daň z príjmu z tohto oznámeného zdaniteľného príjmu). Táto informácia od tretej strany výrazne zvyšuje šancu, že sa odhalí fyzická osoba, ktorá v podanom daňovom priznaní uvádza nižšie príjmy.
 - Po druhé, „oficiálna“ miera auditov do určitej miery podhodnocuje „skutočnú“ politiku IRS. V skutočnosti IRS vykonáva celý rad auditov a pri mnohých typoch auditov je skutočná miera pomerne vysoká.
 - Po tretie, hoci celková miera auditov je pomerne nízka, v niektorých príjmových a profesijných triedach je častejšia.
 - Po štvrté, IRS vykonáva širokú škálu činností podobných auditu.
 - Nakoniec, správanie ovplyvňuje skôr individuálne vnímanie miery auditu ako skutočná miera auditu a jednotlivci zvyčajne vnímajú skutočnú mieru auditu nesprávne. Je bežné, že jednotlivci veria, že miera auditu, ktorej čelia, je podstatne vyššia ako miera auditu, ktorá sa na nich skutočne vzťahuje (Aitken a Bonneville, 1980; Yankelovich a White, Inc., 1984; Webley a kol., 1991; Kirchler, 2007).

Poznatky z teoretického výskumu

- Nie je pochýb o tom, že v mnohých prostrediach sú šance na odhalenie a potrestanie malé. Najmä v situácii, kedy sú zdroje informácií tretích strán obmedzené, je šanca, že jednotlivec, ktorý nepodá pravdivé priznanie, bude pristihnutý a potrestaný, pomerne nízka.
- Hoci sa dodržiavanie predpisov v jednotlivých krajinách výrazne líši a niekedy je pomerne nízke, dodržiavanie predpisov zriedkakedy klesne na úroveň, ktorú predpovedá štandardná ekonomická teória dodržiavania predpisov. Záhadou správania v oblasti dodržiavania daňových predpisov je teda to, prečo ľudia platia dane, a nie prečo sa im vyhýbajú.
- Toto pozorovanie naznačuje, že rozhodnutie o dodržiavaní predpisov musí byť ovplyvnené inými faktormi alebo musí byť ovplyvnené spôsobom, ktorý štandardný prístup nezachytáva. Existujú značné dôkazy o tom, že rozhodovanie jednotlivca presahuje jednoduchú kalkuláciu prínosov a nákladov založenú výlučne na úzko definovaných finančných úvahách.

Rozšírenie modelu ekonomiky kriminality o behaviorálnu ekonómiu

- Štandardný neoklasický ekonomický model ľudského správania je založený na niekoľkých hlavných predpokladoch: jednotlivci sú racionálni, majú neobmedzenú vôľu a sú čisto egoistickí. Hoci tieto predpoklady môžu byť užitočným východiskom pre analýzu správania, stále viac sa ukazuje, že sú nepresným a nerealistickým obrazom mnohých, možno väčšiny jednotlivcov. V skutočnosti sa čoraz viac uznáva, že na rozdiel od štandardného neoklasického prístupu:
 - jednotlivci čelia limitom svojej schopnosti počítať (napr. „obmedzená racionalita“ a „mentálne účtovníctvo“);
 - systematicky nesprávne vnímajú alebo vôbec nevnímajú skutočné náklady (napr. „fiškálna ilúzia“, „význačnosť“ a „preceňovanie“ pravdepodobnosti);
 - čelia obmedzeniam svojej „sebakontroly“ (napr. „hyperbolické diskontovanie“, programy automatickej registrácie);
 - sú ovplyvnení spôsobmi, akými sú voľby „rámcované“ (napr. „referenčné body“, zisky v porovnaní so stratami, „averzia voči strate“, „rizikové správanie“ a „sklon k status quo“);
 - sú ovplyvnení spoločenským kontextom, v ktorom sa rozhodnutia prijímajú (napr. diverzita), a procesom, v ktorom sa prijímajú (napr. pravidlá hlasovania), a
 - nie sú motivovaní len úzko vymedzenými, individuálne založenými finančnými hľadiskami, ale aj prvkami, ktorých pôvod vychádza skôr zo skupinových hľadísk, ako sú spravodlivosť, altruizmus, reciprocita, empatia, sympatie, dôvera, vina, hanba, morálka, odcudzenie, vlastenectvo, spoločenské zvyky, sociálne normy, „daňová morálka“ a mnohé ďalšie ciele.
- Ako zdôrazňujú Congdon et al. (2011), tieto tzv. odchýlky možno rozdeliť do troch širokých oblastí: nedokonalá optimalizácia (vyplývajúca napríklad z obmedzených výpočtových schopností alebo nesprávnych predstáv), obmedzená sebakontrola a neštandardné preferencie (ako sú preferencie zohľadňujúce iných). Stručne povedané, jednotlivci nie sú vždy racionálnymi, na výsledok orientovanými, sebakontrolovanými, sebeckými a egoistickými spotrebiteľmi, ako si to predstavuje väčšina štandardných teórií. Behaviorálna ekonómia využíva tieto odchýlky od štandardných predpokladov ako východisko pre realistickejší pohľad na to, ako sa jednotlivci rozhodujú

Sumár poznatkov z teoretického výskumu

- Teoretická analýza správania sa pri dodržiavaní daňových predpisov naznačuje niekoľko hlavných poznatkov:
 - Po prvé, na vymáhaní práva záleží - ale záleží aj na mnohých ďalších faktoroch. Obzvlášť dôležitým faktorom je prítomnosť zdrojov informácií od tretích strán, ako aj systémov zrážania daní.
 - Po druhé, jednotlivec sa nie vždy správa tak, ako sa predpokladá v štandardnom ekonomickom prístupe; to znamená, že jednotlivec nemusí byť schopný vykonať všetky výpočty požadované podľa teórie očakávaného úžitku, jednotlivec nemusí byť schopný určiť skutočné náklady na konanie, jednotlivec môže čeliť obmedzeniam svojej sebakontroly a jednotlivec môže byť ovplyvnený rámcovaním rozhodnutia.
 - Po tretie, jednotlivec je spoločenský tvor a môže tak zvažovať spoločenský presah svojich rozhodnutí

Poznátky z empirického výskumu

- Empirický výskum dodržiavania daňových predpisov je notoricky náročný. Z pochopiteľných dôvodov je veľmi ťažké nájsť spoľahlivé a užitočné dáta o dodržiavaní daňových predpisov. Základným problémom pri empirickej analýze motivácie dodržiavania daňových predpisov je nedostatok spoľahlivých informácií o dodržiavaní daňových predpisov daňovníkmi.
- Koniec koncov, daňové úniky sú nezákonné a ľudia majú silnú motiváciu zatajovať svoje podvody vzhľadom na finančné a iné sankcie, ktoré sa ukladajú jednotlivcom, u ktorých sa daňové podvody zistia.
- Aj napriek tomu je výskum pri hľadaní údajov na skúmanie daňových únikov čoraz kreatívnejší. Využíva prirodzene sa vyskytujúce údaje z terénu, kontrolované experimenty v teréne a laboratórne experimenty. Výskum bol kreatívny aj pri hľadaní nových metód.

Dáta

- Najpresnejší zdroj informácií o dodržiavaní daňových predpisov jednotlivcami je založený na priamom meraní daňových únikov prostredníctvom skutočných auditov jednotlivých daňových priznaní, ako je to v prípade Programu merania dodržiavania daňových predpisov daňovníkmi (TCMP) alebo Národného výskumného programu (NRP) amerického daňového úradu. V tomto prípade sa na základe podrobných auditov jednotlivých daňových priznaní, ktoré vykonávajú audítori IRS, získava odhad IRS o „skutočnom“ príjme daňovníka, ktorý v porovnaní so skutočne vykázanými položkami umožňuje IRS vypočítať mieru daňových únikov (teda „daňovú medzeru“).
- Ďalší priamy prístup je založený na prieskumoch, v ktorých sa ľudia pýtajú na ich správanie v súvislosti s daňovými únikami, najmä na ich postoje. Ďalší priamy prístup využíva údaje o daňovej amnestii, pri ktorej sa ako presné meradlo daňových únikov používajú vyhlásenia účastníkov amnestie o príjmoch. Priamejšie metódy hľadajú stopy únikového správania, ktoré sú zanechané v rôznych ukazovateľoch (napr. mena, spotreba elektrickej energie, účasť na trhu práce), ktoré možno merať, takže úniky sa nemerajú priamo, ale skôr nepriamo prostredníctvom týchto merateľných stôp.
- Niektorí výskumníci použili merania vykázaného príjmu z daňových priznaní fyzických osôb ako náhradný ukazovateľ daňových únikov za predpokladu, že celkový príjem sa musí rozdeliť na (pozorovateľný) vykázaný príjem a (nepozorovateľný) nevykázaný alebo obchádzaný príjem (Dubin a kol., 1990; Gruber a Saez, 2002; Saez a kol., 2009).
- Niektorí používali ako ukazovateľ daňových únikov merania založené na spotrebe (Pissarides a Weber, 1989; Gorodnichenko a kol., 2009) alebo na daňových odpočtoch (Feldman a Slemrod, 2007). Niektorí použili aj prístupy založené na prieskumoch, v ktorých sa skúmali konkrétne povolania s cieľom určiť individuálne motivácie na účasť v tieňovej ekonomike (Lemieux a kol., 1994; De Paula a Scheinkman, 2011). Existujú aj príklady ešte novších prístupov. Výskumníci použili svietivosť meraní z vesmíru na meranie „skutočnej“ ekonomickej aktivity, ktorú možno následne porovnať s oficiálnymi príjmovými účtami na meranie únikov (Henderson a kol., 2012). Ďalší zozbierali vlastné údaje o dodržiavaní predpisov z pôvodných zdrojov, napríklad informácie o odhodených krabičkách cigariet na meranie miery, do akej sa fajčiari v jednej jurisdikcii (napr. v New Yorku) vyhýbajú plateniu daní z cigariet v tejto jurisdikcii (Chernick a Merriman, 2013), informácie o daňových úľavách pri dochádzaní do práce na odhad podvodných žiadostí o tieto úľavy (Paetzold a Winner, 2016), informácie o cezhraničných rozdieloch v televíznych koncesionárskych poplatkoch na odhad únikov týchto poplatkov (Berger a kol., 2016) alebo informácie o nákupoch cez internet na odhad únikov pri daniach z predaja (Alm a Melnik, 2010).

Dáta

- Výskumníci sú však čoraz skeptickejší, pokiaľ ide o schopnosť väčšiny prirodzene sa vyskytujúcich terénnych údajov dosiahnuť identifikáciu kauzálnych účinkov politík (Angrist a Pischke, 2010). Osobitné obavy vyvoláva aj kvalita údajov (Slemrod a Weber, 2012; Torgler, 2016b). Napríklad údaje TCMP/NRP majú niektoré dobre známe nedostatky, a to aj odhliadnuc od ich nákladov: audity neodhaľujú všetky nedostatočne vykázané príjmy, často nie sú zachytené osoby, ktoré nevyplnili daňové priznanie, nie sú identifikované chyby spôsobené omylom a nie sú zahrnuté konečné úpravy auditu.
- Údaje z prieskumov majú často veľa užitočných sociodemografických informácií a informácií o postojoch daňovníkov, ale spoľahlivosť ich údajov o daňových únikoch je s otáznikom, pretože jednotlivci si nemusia pamätať svoje rozhodnutia o vykazovaní, nemusia odpovedať pravdivo alebo vôbec, alebo nemusia byť reprezentatívni pre všetkých daňovníkov.
- Údaje o amnestii tiež nemusia byť reprezentatívne pre všetkých daňovníkov z dôvodu problémov s výberom, t. j. len niektorí jednotlivci sa rozhodnú zúčastniť sa na amnestii. Mnohé nepriame prístupy tiež vykazujú významné problémy. Napríklad rôzne odhady „daňovej medzery“ pripisujú akýkoľvek rozdiel medzi predpokladanými a skutočnými transakciami tieňovej ekonomike.

Dáta

- Kvôli problémom plynúcim z prirodzene sa vyskytujúcich terénnych údajov výskumníci čoraz častejšie využívajú kontrolované terénne experimenty (alebo randomizované kontrolované štúdie, RCT). V „typickom“ kontrolovanom terénnom experimente dostane treatment vzorka jednotlivcov správu (napr. list alebo elektronické oznámenie), v ktorej sa im oznámia niektoré informácie dôležité pre politiku (napr. „vaše daňové priznanie bude podrobne preskúmané“, „väčšina ľudí platí dane“, „platenie daní pomáha ostatným“, „dane zabezpečujú verejné služby“).
- Kontrolná vzorka jednotlivcov dostane neutrálnu správu. Vplyv testovanej politiky sa potom skúma jednoduchým porovnaním dodržiavania predpisov zo strany treatment skupiny s dodržiavaním predpisov zo strany kontrolnej skupiny. Doteraz sa vo väčšine kontrolovaných experimentov v teréne používal tento listový prístup, hoci sa začínajú používať aj iné prístupy.
- Výskumníci sa pri výskume dodržiavania predpisov zamerali aj na laboratórne experimenty. Základný dizajn väčšiny experimentov s dodržiavaním predpisov je podobný. Ľudským subjektom (spravidla študentom) v kontrolovanom laboratóriu sa povie, že by sa mali cítiť slobodne a mali by si zarobiť čo najviac. Na začiatku každého kola experimentu každý subjekt dostane (alebo zarobí) príjem a musí sa rozhodnúť, aký príjem vykáže. Dane sa platia v určitej výške zo všetkých vykázaných, ale nie z nevykázaných príjmov. Podhodnotenie príjmu sa však s určitou pravdepodobnosťou odhalí a subjekt potom musí zaplatiť pokutu z nezaplatených daní. Tento proces sa opakuje počas daného počtu kôl. Na konci experimentu sa každému subjektu vyplatí suma, ktorá závisí od jeho výkonu počas experimentu.
- Do takéhoto mikroekonomického systému možno postupne zavádzať rôzne zmeny, napríklad zmeny v pravdepodobnostiach alebo pravidlách auditu, v sadzbách pokút, v sadzbách daní, v poskytovaní verejných statkov a v akýchkoľvek iných relevantných inštitúciách. V laboratórnych experimentoch sa už skúmali prakticky všetky faktory, ktoré boli navrhnuté ako určujúce pre motiváciu dodržiavania daňových predpisov.

Externá validita laboratórných experimentov zameraných na dane

- Zásadnou otázkou pre laboratórne experimenty, ktoré majú slúžiť ako podklad pre politické diskusie, je externá validita experimentálnych výsledkov, t. j. či sa správanie v laboratóriu podobá na správanie, ktoré sa vyskytuje v prirodzenom svete. Alm, Blomquist a McKee (2015) skúmajú otázku externej validity v špecifickom kontexte laboratórných experimentov týkajúcich sa dodržiavania daňových predpisov, pričom používajú dva rôzne typy argumentov.
- Laboratórne metódy sú v súčasnosti široko akceptované ako metodologický prístup v ekonómii a čoraz častejšie sa využívajú na skúmanie konkrétnych otázok verejnej politiky. Z kontrolovaných laboratórných experimentov sa dá veľa vyťažiť. Ponúkajú nízkonákladový spôsob testovania (a replikácie) politických inovácií a generujú presné údaje o rozhodnutiach jednotlivcov, čím umožňujú odhadnúť reakcie správania. Dôležité je, že umožňujú zaviesť mnohé inovácie jednotlivo a exogénne v kontrolovanom prostredí, v dôsledku čoho sa laboratórne experimenty zvyčajne považujú za experimenty s vysokým stupňom „vnútornej validity“ (Brewer 2000; Campbell a Stanley 1966; Shadish, Cook a Campbell 2002), pretože kauzálny vzťah medzi premennými možno riadne preukázať.
- Ako však zdôrazňuje Plott (1987), používanie laboratórných experimentov môže umožniť všeobecnejšie závery týkajúce sa ľudského správania len vtedy, ak je prostredie realizované v laboratóriu paralelné k prostrediu vonkajšieho svete. Ešte nad rámec tejto požiadavky „paralelizmu“ je potreba zovšeobecnenia pozorovaní správania z laboratória do terénu alebo „externá validita“. Internú validitu možno preukázať prostredníctvom hodnotenia designu. Externú validitu však možno overiť len empiricky a len s ohľadom na konkrétne skúmané prostredie. V nasledujúcich slidoch sa pozrieme na externú validitu laboratórných experimentov, v kontexte experimentov zameraných na správanie v oblasti dodržiavania daňových predpisov.

Externá validita laboratórných experimentov zameraných na dane

- Laboratórne metódy sa použili na preskúmanie širokej škály politík, ktoré môžu ovplyvniť rozhodnutie o dodržiavaní predpisov. Politík, ktoré sa nie vždy dali podrobiť teoretickým analýzám alebo empirickým analýzám s využitím údajov z terénu. Na laboratórne štúdie dodržiavania predpisov sa však niekedy hľadí skepticky. Najčastejšou kritikou je, že študenti, ktorí sa zvyčajne používajú v experimentoch, nemusia byť reprezentatívni pre daňových poplatníkov.
- Študenti môžu mať málo skúseností s podávaním daňových priznaní a ich ekonomické a demografické zázemie sa môže líšiť od zázemia daňovníkov. Ďalšou kritikou je, že kontext laboratórných experimentov zameraných na dodržiavanie predpisov sa dostatočne nepodobá kontextu, v ktorom sa prijímajú skutočné rozhodnutia o dodržiavaní predpisov. V dôsledku toho existuje obava, že experimentálne výsledky, ktoré sa opierajú o študentov v laboratóriu, nemožno zovšeobecniť na celú populáciu.
- Prvá otázku, ktorú si treba položiť je, či správanie účastníkov laboratórných experimentov kopíruje správanie jednotlivcov, ktorí robia podobné rozhodnutia v prirodzenom svete, t. j. či účastníci laboratórných experimentov vykazujú iné vzorce správania ako jednotlivci v podobnom prirodzenom prostredí. Na zodpovedanie tejto otázky Alm a kol. využili špeciálny súbor údajov z amerického daňového úradu (Internal Revenue Service - IRS). Tieto údaje im umožnili porovnať skutočné správanie daňovníkov s údajmi vytvorenými laboratórnymi subjektmi.
- Druhá otázka skúma iný aspekt externej validity: či sa študenti správajú inak ako neštudenti v identických laboratórných experimentoch. Na túto otázku dokážeme odpovedať pomocou ďalšej analýzy už skôr uvedených údajov z laboratórných experimentov, ktoré porovnávajú rozhodnutia populácie dospelých s rozhodnutiami vysokoškolských študentov, ktorí sa zúčastňujú na identickom laboratórnom experimente.

Externá validita laboratórných experimentov zameraných na dane

FIGURE 1

Distribution of Reporting Compliance Rates for Taxpayer Sample

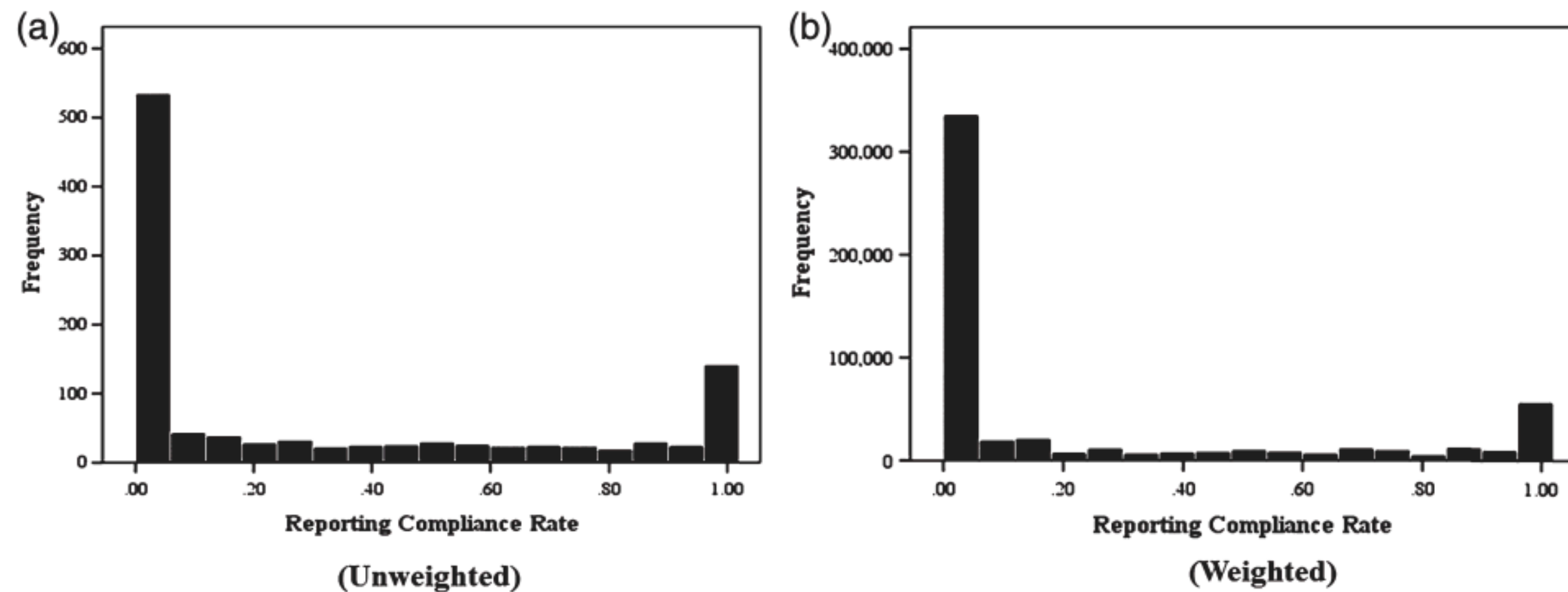

FIGURE 2

Distribution of Reporting Compliance Rates for Experimental Sample

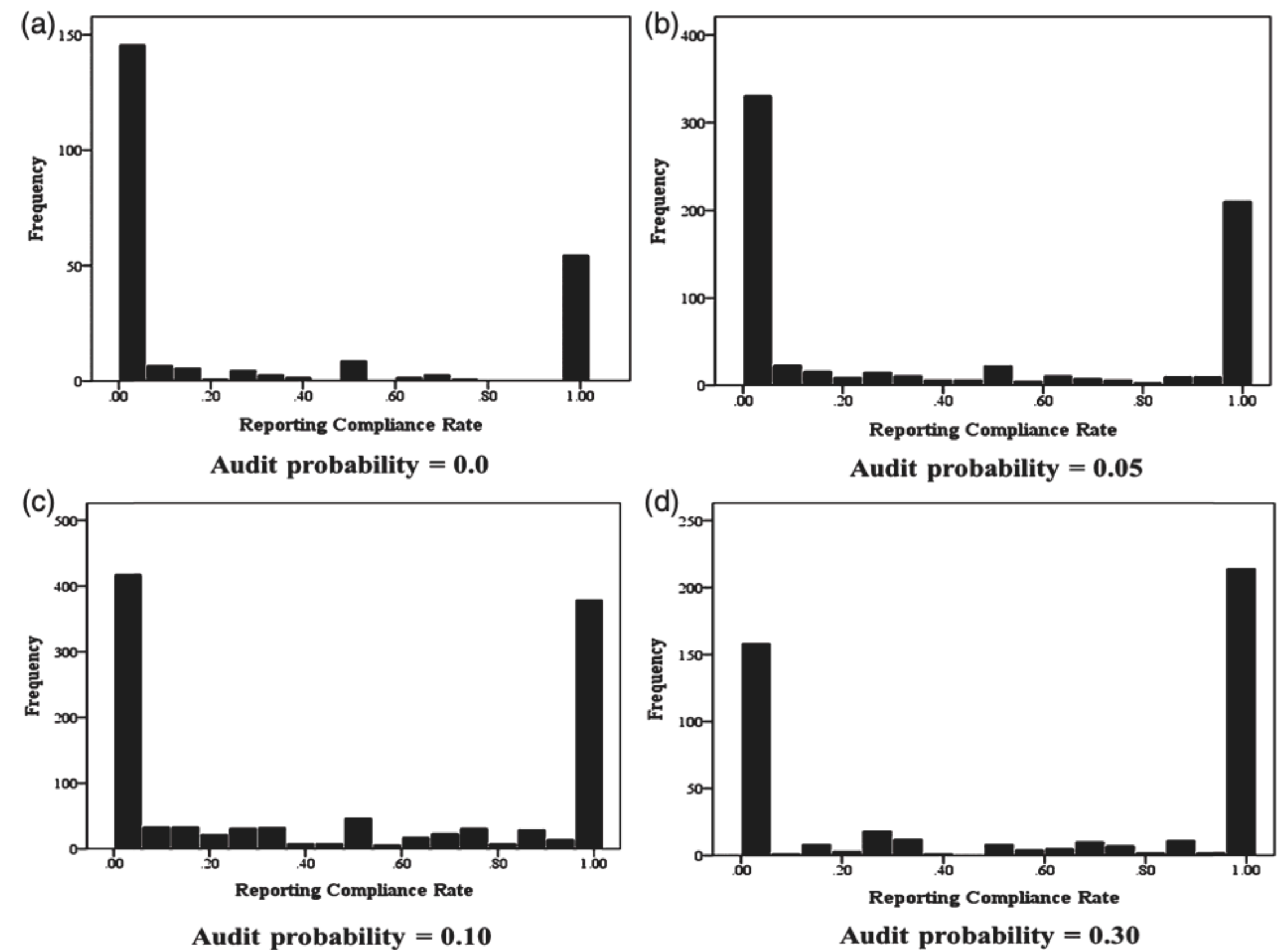

TABLE 8

Estimates for Reporting Compliance: Positive Inducements via Social Programs Experiments

Independent Variable	Dependent Variable: Tax Compliance Rate			
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Constant	.5429** (.064)	.5028** (.081)	.5537** (.083)	.4842** (.069)
Period income	-.0007* (.0004)	-.0007* (.0004)	-.0007* (.0003)	-.0007* (.0003)
Cumulative wealth	-.0001** (.00003)	-.0001** (.00003)	-.0001** (.00003)	-.0001** (.00003)
Audit probability	.0807 (.132)	.0906 (.132)	.1072 (.131)	.1224 (.156)
Lag audit	.0051 (.015)	.0049 (.015)	.0034 (.015)	.0050 (.0154)
Tax credit	.1131** (.047)	.1376** (.055)	.1259** (.053)	.1392** (.057)
Unemployment benefit	.2468** (.088)	.2541** (.089)	.2364** (.112)	.2382* (.118)
Student		.0475 (.054)	.0103 (.0864)	-.1053 (.122)
Student X Tax credit			.1310 (.098)	.1313 (.087)
Student X unemployment benefit			.1182 (.103)	.1236 (.102)
Student X Audit probability				.3250 (.253)
Wald χ^2	803.52**	845.66**	894.84**	904.90**
Panels	216	216	216	216
N	4104	4104	4104	4104

Note: Panel estimations with clustered (subject level) standard errors. The dependent variable is the ratio of reported taxes to true taxes of individual i in period t .

* and ** indicate significance at the 5% and 1% levels, respectively.

TABLE 7

Estimates for Reporting Compliance: Information Services Experiments

Independent Variable	Dependent Variable: Tax Compliance Rate			
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Constant	.9200** (.0754)	.9074** (.076)	.9337** (.078)	.9162** (.105)
Period income	-.0016** (.0004)	-.0016** (.0004)	-.0017** (.0003)	-.0017** (.0003)
Cumulative wealth	-.0003** (.00003)	-.0003** (.00003)	-.0003** (.00003)	-.0003** (.00003)
Audit probability	-.1653 (.194)	-.1634 (.194)	-.1105 (.183)	-.1602 (.269)
Lag audit	.1632** (.022)	.1630** (.022)	-.0105 (.015)	-.0104 (.015)
Tax liability uncertainty	-.0491** (.023)	-.0429* (.020)	-.2254** (.042)	-.2257** (.042)
Tax agency information	.0636** (.0255)	.0622** (.024)	.0752** (.032)	.0752** (.035)
Student		.0222 (.020)	-.0426 (.037)	-.0117 (.135)
Student X Tax liability uncertainty			.3071** (.057)	.3078** (.057)
Student X Tax agency information			.0780 (.068)	.0778 (.068)
Student X Audit probability				-.0889 (.363)
Wald χ^2	228.06 **	229.43 **	245.58 **	247.40 **
Panels	131	131	131	131
N	2489	2489	2489	2489

Notes: Panel estimations with clustered (subject level) standard errors. The dependent variable is the ratio of reported taxes to true taxes of individual i in period t .

* and ** indicate significance at the 5% and 1% levels, respectively.

Externá validita laboratórnych experimentov zameraných na dane

- Alm a kol (2016) boli schopní preskúmať, či sú „momenty údajov“ (napr. priemerná miera dodržiavania predpisov a jej rozdelenie) podobné, keď sa odhadujú v prirodzenom a laboratórnom prostredí, a tiež či sú „účinky treatmentov“ podobné, keď sa odhadujú s rôznymi subjektmi (napr. študentmi a neštudentmi).
- Z analýzy vyplýva, že existuje celková podobnosť medzi správaním jednotlivých daňových poplatníkov v teréne a študentských subjektov, ktoré robia porovnateľné rozhodnutia v laboratóriu, takže údaje z laboratória sa úzko zhodujú s údajmi z terénu.
- Z analýzy tiež vyplýva, že študenti a neštudenti vykazujú v laboratóriu v zásade podobné správanie, aj keď v ich reakciách na jednotlivé opatrenia existujú určité malé rozdiely. Tieto výsledky potvrdzujú, že správanie pri dodržiavaní pravidiel v laboratóriu je možné zovšeobecniť aj mimo laboratória.

Table 2 Multivariate regressions of compliance decisions on public policy variables, experimental design variables and individual-level variables

Variable	Extensive margin						Intensive margin					
	(1)		(2)		(3)		(4)		(5)		(6)	
	Coef.	(St. E.)	M. Eff.	(St. E.)	M. Eff.	(St. E.)	Coef.	(St. E.)	Coef.	(St. E.)	Coef.	(St. E.)
Random audit	-.19	(.158)					.09	(.054)				
Audit probability	1.48***	(.141)					-.34***	(.039)				
Fine size	.11**	(.037)					-.008	(.009)				
Audit#Fine	.53***	(.132)					-.29***	(.037)				
Amnesty	- 5.02***	(.064)					-.04	(.022)				
Flat tax	-.22**	(.076)					-.12***	(.030)				
Tax rate	-.70***	(.100)					.008	(.039)				
Loaded framing			.03	(.048)					-.07	(.039)		
Directive way			.42***	(.089)					.10	(.087)		
Tax task			-.09	(.095)					.08	(.077)		
Earned income			.02	(.065)					-.06	(.048)		
Redistribution			.15***	(.023)					.08***	(.017)		
RL public good			.17***	(.028)					.09***	(.024)		
Age					4e-5	(.001)					.0001	(.001)
Male					-.03***	(.010)					-.15***	(.021)
Student					.05	(.035)					-.11*	(.054)
Income					-.06***	(.008)					.006	(.012)
Risk averse (HL)					.02*	(.010)					.02	(.020)
Constant	- 1.22***	(.219)	-	-	-	-	.19*	(.076)	.10	(.103)	.32***	(.079)
# Observations	185,425		155,997		29,420		94,999		84,550		6908	
# Clusters	12,112		9700		1549		8878		6839		1075	
Round FE	YES		YES		YES		YES		YES		YES	
Country FE	YES		YES		NO		YES		YES		NO	
Study FE	YES		YES		YES		YES		YES		YES	
Year FE	YES		YES		NO		YES		YES		NO	

For the extensive margin estimations, we use a Probit model on the decision to evade (average marginal effect for Columns 2 and 3), where the dependent variable equals 1 if declared income is equal to earned income, to 0 otherwise. For the intensive margin estimations, we use OLS regressions on the compliance rate (defined as income declared divided by income earned or received), estimated on the subsample of evaders. Both models report in parentheses standard errors clustered at the individual level

Significance levels: *: 5%; **: 1%; ***: 0.1%

Poznátky z empirického výskumu

- 1. Na auditoch - úrovni aj type auditu - záleží a záleží na nich veľmi. Existuje veľa dôkazov, ktoré naznačujú, že viac auditov zvyšuje dodržiavanie predpisov. Audity majú zvyčajne aj „vedľajší“ účinok, teda zvýšenie dodržiavania predpisov nezávisle od príjmov získaných priamo zo samotných auditov. Audity majú tiež väčší odstrašujúci účinok ako pokuty, napriek ich teoretickej rovnocennosti, aspoň v zmysle očakávanej hodnoty.
- 2. Vnímanie miery auditu ovplyvňuje dodržiavanie predpisov, to znamená, že záleží na kognitívnom posúdení situácie. Zdá sa, že jednotlivci najmä výrazne nesprávne vnímajú mieru auditu, pričom zvyčajne preceňujú (nízku) pravdepodobnosť auditu.
- 3. Pokuty, či už finančné alebo nefinančné, ovplyvňujú dodržiavanie predpisov, ale ich odstrašujúci účinok je malý. Prevažne z dôvodu ťažkostí pri vytváraní nezávislej variability sadzieb pokút pochádza väčšina dôkazov o vplyve z laboratórnych experimentov. Pri laboratórnych experimentoch sa zvyčajne zistí, že vyššia sadzba pokuty vedie k mierne vyššiemu dodržiavaniu predpisov.
- 4. Pozitívne stimuly, či už pre jednotlivcov alebo skupiny, zlepšujú dodržiavanie predpisov. V laboratórnych experimentoch sa neustále zisťuje, že odmeny jednotlivcom zvyšujú dodržiavanie predpisov. Ide napr. o programy, v ktorých jednotlivec, ktorý vykáže vyšší príjem, dostane viac štátnych výhod (napr. dávky sociálneho poistenia) (Alm a kol., 2012a) alebo jednotlivec, ktorý sa ukáže ako čestný, získa nárok na odmenu (napr. v lotérii) (Alm a kol., 1992a; Feld a kol., 2006; Bazart a Pickhardt, 2011). V laboratórnych experimentoch sa tiež zistilo, že zvýšenie odmien pre skupiny, napríklad vo forme verejných statkov financovaných z daňových platieb, zlepšuje dodržiavanie predpisov (Becker a kol., 1987; Alm a kol., 1992a, b, c, 1999; Fochmann a Kroll, 2016).

Poznátky z empirického výskumu

- 5. Výška daňových sadzieb má význam pri rozhodovaní jednotlivca o dodržiavaní daňových predpisov, pričom zvýšenie daňových sadzieb vo všeobecnosti (aj keď nie vždy) znižuje vykazovaný príjem. Záleží však na výške daňovej sadzby v porovnaní s ostatnými („daňová nespravodlivosť“), t. j. ak sa jednotliviec domnieva, že jeho daňová sadzba je v porovnaní s ostatnými „príliš vysoká“, bude mať tendenciu menej dodržiavať daňové predpisy (Spicer a Becker, 1980; Alm a kol., 1999).
- 6. Sociálne a inštitucionálne prostredie, v ktorom jednotlivci žijú, ovplyvňuje dodržiavanie daňových predpisov. Celkové prostredie, v ktorom jednotlivec žije, pracuje a funguje, má dôležité účinky na dodržiavanie predpisov jednotlivcom. Jedným z presvedčivých vysvetlení týchto rozdielov v správaní v oblasti dodržiavania predpisov je, že zrejme existuje „sociálna norma“ dodržiavania predpisov, v ktorej dodržiavanie predpisov závisí od rôznych faktorov, ktoré odrážajú a zachytávajú mnohé aspekty prostredia, v ktorom sa človek nachádza. Ďalej sa zdá, že tieto sociálne normy sú ovplyvnené inštitúciami, ktorým jednotlivci čelia, a postojmi jednotlivcov k týmto inštitúciám.
- Napríklad jednotlivci, ktorí majú negatívny postoj k vláde, majú menšiu tendenciu dodržiavať pravidlá, a to tak v laboratóriu (Webley a kol., 1991), ako aj v prirodzenom svete (Pommerehne a Weck-Hannemann, 1996). Ďalej „dôvera“ v inštitúcie ovplyvňuje životaschopnosť vládnych politik tým, že ovplyvňuje tieto sociálne normy: keď je dôvera jednotlivcov vo vládu väčšia, presadzovanie práva má tendenciu účinnejšie odrádzať od nedodržiavania predpisov.
- 7. Individuálna účasť na výbere inštitúcií ovplyvňuje dodržiavanie predpisov; to znamená, že proces (namiesto výsledku) je podstatným determinantom dodržiavania predpisov. Súvisiacim a dôležitým zistením je, že individuálna účasť na výbere inštitúcií má reálne účinky, ktoré sú nezávislé od skutočnej úrovne daní, kontrol a výšky pokút. Napríklad subjekty v laboratórnych experimentoch platia viac, keď si použitie svojich daní vyberajú hlasovaním, ako keď je im identické použitie vnútené, ich dodržiavanie je väčšie, keď hlasovanie naznačuje jasný skupinový konsenzus, a ich dodržiavanie sa výrazne a dramaticky znižuje, ak sa bez voľby daňovníka zavedie nepopulárny program, dokonca aj nepopulárny program bez finančných výhod pre jednotlivcov.

Poznatky z empirického výskumu

- 8. Informácie, ktoré majú daňové orgány o zdrojoch príjmov, sú základnou súčasťou stratégie dodržiavania predpisov. Dodržiavanie daňových predpisov je oveľa väčšie pri príjmoch, ktoré podliehajú zrážkam zamestnávateľa a zdrojom informácií tretích strán, ako pri príjmoch, ktoré týmto prvkom nepodliehajú.
- 9. Informácie, ktoré jednotlivci dostávajú o daňovom systéme a o iných jednotlivcoch, ovplyvňujú dodržiavanie predpisov, ale niekedy prekvapivým spôsobom. Napríklad vyššia miera kontroly nemá žiadny vplyv na dodržiavanie predpisov, ak sa tieto „oficiálne“ informácie neposkytujú; ak sa poskytujú, vyššia miera kontroly zvyšuje dodržiavanie predpisov (Alm et al., 2009). Vplyv informácií na dodržiavanie predpisov však môže byť aj protichodný. Oznámenie jednotlivcom, že budú „podrobne preskúmaní“ (prostredníctvom správy), vo všeobecnosti zvyšuje mieru dodržiavania predpisov týmito jednotlivcami (Slemrod a kol., 2001); miera dodržiavania predpisov tými jednotlivcami, ktorí vyvodlia, že nebudú podrobne preskúmaní, však klesá a čistý vplyv na celkové dodržiavanie predpisov je často negatívny (Alm a McKee, 2006).
- 10. Vedomosti, ktoré daňovníci majú - alebo nemajú - o daňovom systéme, ovplyvňujú dodržiavanie daňových predpisov, ale ich vplyv nie je vyriešený. Daňovníci často nevedia, aké dane by mali platiť vzhľadom na zložitý a nejasný daňový systém. V dôsledku toho sa pri príprave svojich daní čoraz viac spoliehajú na platených daňových odborníkov (a tiež na softvér na prípravu daní). Keďže údaje z terénu tiež naznačujú, že dodržiavanie daňových predpisov je vo všeobecnosti nižšie v prípade daňových priznaní vypracovaných odborníkom (Erard, 1993, 1997), využívanie služieb daňových odborníkov je spojené so zníženým dodržiavaním daňových predpisov.
- 11. Na demografických ukazovateľoch záleží. Existujú konzistentné dôkazy, že dodržiavanie daňových predpisov môže byť motivované alebo aspoň ovplyvnené mnohými demografickými premennými. Napríklad z analýzy údajov TCMP vyplýva, že dodržiavanie daňových predpisov má tendenciu byť nižšie u osôb, ktoré sú mladšie, slobodné a samostatne zárobkovo činné. Existujú aj dôkazy, že jednotlivci v laboratórnych experimentoch častejšie znižujú mieru dodržiavania predpisov, ak sú muži, ak sú mladší a ak si dane nepripravujú sami.
- 12. Jednotlivci sú motivovaní mnohými faktormi, ktoré presahujú úzky finančný záujem. Jednotlivci, ktorí sú identifikovaní ako osoby s väčším súcitom (napr. „záujem o blaho druhého“, meraný frekvenciou prosociálneho správania), sú viac konformní. Tiež jednotlivci, ktorí sú „naladení“ na vyvolanie empatie (napr. „vcítenie sa do kože niekoho iného“) alebo na „morálne“ konanie.

Zhrnutie

- Empirické dôkazy naznačujú, že jednotlivci sú naozaj motivovaní úzko vymedzenými a individuálne založenými finančnými hľadiskami (napr. auditmi, pokutami). Dôkazy však naznačujú aj to, že sú motivovaní aj nefinančnými faktormi (napr. súcit, empatia, vina, hanba, morálka). Ďalej existujú určité dôkazy, že sú motivovaní sociálnymi faktormi (napr. spoločenskými normami, verejnými statkami, hlasovaním, správaním sa k susedom). Existujú aj dôkazy, že jednotlivci sú motivovaní informáciami a spôsobmi, akými tieto informácie spracúvajú.
- A napokon, dôkazy jasne poukazujú na veľkú heterogenitu jednotlivcov; to znamená, že jednotlivcov nemožno reprezentovať jedným reprezentatívnym agentom, ale treba ich považovať za súbor rôznych segmentov.
- Tento posledný záver - o individuálnej heterogenite - je obzvlášť dôležitý. Inak povedané, neexistuje „typický“ jednotlivec, ktorý by predvídateľne a spoľahlivo reagoval na všetky politiky. Ľudia sú komplikovaní, motivovaní mnohými rôznymi faktormi a reagujú (ak vôbec) rôznymi spôsobmi. V tejto súvislosti Gould (1996) zdôrazňuje, že je veľmi zavádzajúce reprezentovať komplexný systém jediným, tzv. reprezentatívnym agentom, ktorý sa správa nejakým priemerným alebo typickým spôsobom. Namiesto toho má väčšina systémov neuveriteľnú rozmanitosť - „plný dom“ jednotlivých správání - a správne pochopenie akéhokoľvek systému si vyžaduje uznanie tejto základnej skutočnosti.
- Ľudia vykazujú vo svojom správaní pozoruhodnú rozmanitosť. Existujú jednotlivci, ktorí vždy podvádzajú, a tí, ktorí vždy dodržiavajú predpisy, niektorí sa správajú tak, ako keby maximalizovali očakávaný úžitok, iní, preceňujú nízku pravdepodobnosť. Jednotlivci tiež reagujú rôznymi spôsobmi na zmeny v ich daňovom zaťažení. Niektorí niekedy spolupracujú a inokedy sa iba vezú. Mnohí sa zrejme riadia takými vecami, ako sú spoločenské normy, morálne cítenie a spravodlivosť.
- Tieto zistenia naznačujú, že je nepravdepodobné, že by sa niekedy podarilo vytvoriť jedinou zjednocujúcu teóriu dodržiavania daňových predpisov, ktorá by zahŕňala neuveriteľné rozdiely v správaní jednotlivcov a ktorá by vysvetľovala správanie všetkých jednotlivcov v každom čase, alebo dokonca ktorá by vysvetľovala konanie tej istej osoby v rôznych obdobiach.

Vypracovanie politík na zlepšenie dodržiavania predpisov

- Čo z toho všetkého vyplýva pre tvorbu vládnych politík na zlepšenie dodržiavania predpisov?
- Po prvé, existuje priestor na zlepšenie politík na zvýšenie odhaľovania a trestania (napr. paradigma presadzovania). Tradične existujú tri hlavné aspekty správy daní: registrácia daňovníkov, kontrola daňovníkov a výber daní. Zlepšenia v každej z týchto oblastí sú uskutočniteľné, pričom všetky by zlepšili odhaľovanie a trestanie. Tieto politiky zahŕňajú také zjavné opatrenia, ako je zvýšenie počtu auditov, zlepšenie kvality auditov (a audítorov), používanie systematickejších metód výberu auditov (napr. „bodovacie“ metódy), zlepšenie výmeny informácií medzi vládami, zvýšenie sankcií za daňové podvody, časté a dôsledné uplatňovanie týchto sankcií, zverejňovanie rozsudkov za daňové úniky v médiách ako alternatívny typ nefinančného trestu, väčšie spoliehanie sa na zrážky zo zdroja vždy, keď je to možné, uľahčenie platieb prostredníctvom bankového systému, udelenie dodatočných právomocí na vymáhanie neplatičov a zvýšenie registrácie a identifikácie daňovníkov prostredníctvom lepšieho využívania informácií od tretích strán. To všetko sú štandardné metódy na zvýšenie vymožitelnosti práva, ktoré sú v súlade s paradigmou, podľa ktorej sa daňovník považuje za potenciálneho zločinca, ktorého treba odradiť od podvádzania.
- Po druhé, existuje priestor na zlepšenie služieb daňovej správy tým, že sa stanú ústretovejšími voči spotrebiteľom v súlade s paradigmou služieb. Medzi takéto politiky patrí podpora vzdelávania daňovníkov, poskytovanie služieb daňovníkom na pomoc pri podávaní daňových priznaní a platení daní, zlepšenie telefonického poradenstva, zlepšenie internetovej stránky daňového úradu, zjednodušenie daní a daňových formulárov a zjednodušenie platenia daní. Základnou myšlienkou týchto opatrení je pristupovať k daňovníkovi viac ako ku klientovi než ako k potenciálnemu zločincovi.
- Po tretie, môže existovať priestor na vládou vyvolanú zmenu kultúry platenia daní v súlade s paradigmou dôvery, a to prostredníctvom využitia masmédií na posilnenie dodržiavania daňových predpisov ako etickej formy správania, zverejnením podvodníkov, zdôraznením prepojenia medzi platením daní a prijímaním vládnych služieb, zameraním sa na určité skupiny (napr. nové firmy alebo zamestnanci) s cieľom zaviesť od začiatku predstavu, že platenie daní je „správna vec“, získavaním ďalších organizácií na podporu dodržiavania predpisov, vyhýbaním sa opatreniam, ktoré vedú jednotlivcov k tomu, aby si mysleli, že podvádzanie je „v poriadku“ (napr. daňová amnestia), riešením vnímaných nerovností v spôsoboch, ako sa ľudia cítia, že sa s nimi zaobchádza, a propagovaním „etickeho kódexu“ správcu dane - a daňovníka. Práve táto tretia paradigma je základnou, ale vo veľkej miere zanedbávanou stratégiou na zlepšenie dodržiavania daňových predpisov.

Budúci výskum

- Je zrejmé, že o tom, čo motivuje k dodržiavaniu daňových predpisov, sme sa dozvedeli nesmierne veľa. Malo by však byť zrejmé aj to, že sa ešte veľa treba naučiť. Jedným zo spôsobov, ako si usporiadať úvahy o týchto nevyriešených otázkach, je zoskupiť tieto otázky podľa troch paradigiem správy daní.
- Paradigma presadzovania práva bola doteraz predmetom najväčšieho výskumného úsilia. Napriek tomu zďaleka nie úplný zoznam nezodpovedaných otázok zahŕňa tieto typy otázok. Zvyšujú vyššie miery auditov dodržiavanie daňových predpisov, alebo narúšajú „dôveru“ vo vládu a vytlačajú „vnútornú motiváciu“? Aké dlhodobé sú účinky auditov? Ako ovplyvňujú menej formálne audity (napr. informačné výkazy) dodržiavanie predpisov? Možno navrhnúť účinnejšie metódy strategického výberu auditov? Ako sa informácie o vymáhaní práva šíria medzi daňovníkmi a ako daňovníci na tieto informácie reagujú? Má špecifický spôsob, akým daňový úrad komunikuje s daňovníkmi (napr. listom, telefonicky a e-mailom), vplyv na dodržiavanie predpisov? Aký je účinok kontroly na kontrolovanú osobu (napr. špecifický odstrašujúci účinok kontroly) v porovnaní s jej účinkom na neauditované osoby (napr. všeobecný odstrašujúci účinok)? Aká je účinnosť vyšších sadzieb finančných pokút? Majú nefinančné sankcie odstrašujúci účinok? Pôsobí zverejnenie informácií ako odstrašujúci prostriedok?
- V súvislosti s paradigmou služieb existujú tiež nevyriešené otázky. Napríklad, ako zložitost' ovplyvňuje individuálne dodržiavanie predpisov? Ovplyvňuje prítomnosť neistoty daňovníka buď v súvislosti so zdaniteľným príjmom, alebo s rôznymi administratívnymi parametrami, ako je miera kontroly alebo miera pokuty, dodržiavanie predpisov? Prispieva zjednodušenie daní k väčšiemu dodržiavaniu daňových predpisov? Môžu lepšie služby daňových agentúr zlepšiť dodržiavanie daňových predpisov? Aké konkrétne služby môže daňová agentúra poskytovať? Aká je úloha daňových poradcov pri dodržiavaní daňových predpisov jednotlivcami? Môže lepšie poskytovanie služieb vlády v podobe individuálnych stimulov (napr. programy sociálneho poistenia, lotérie) a/alebo skupinových odmien (napr. verejné programy) zlepšiť dodržiavanie daňových predpisov? Tento zoznam opäť zďaleka nie je úplný.
- Ďalšie a možno zložitejšie otázky sa týkajú paradigmy dôvery. Ako možno skutočne merať vplyv väčšej „dôvery“ na dodržiavanie daňových predpisov? Ak skutočne existuje preukázateľný - a merateľný - vplyv dôvery na dodržiavanie daňových predpisov, ako možno túto dôveru zmeniť zámernými politickými opatreniami? Aká je úloha sociálnej normy (alebo mnohých súvisiacich pojmov) pri dodržiavaní daňových predpisov? Ako môže byť sociálna norma ovplyvnená zámerne zvolenou vládou politikou? Akú úlohu v tomto procese zohrávajú spoločenské inštitúcie (napr. pravidlá kolektívneho rozhodovania)? Ako možno definovať „spravodlivosť“? Vedie vnímanie spravodlivosti k zvýšeniu dôvery vo vládu a následnému zlepšeniu dodržiavania predpisov? Má nárast nerovnosti vplyv na vnímanie spravodlivosti? Ako možno získať politickú podporu pre zlepšenie dodržiavania daňových predpisov? Aká je sociálna dynamika dodržiavania daňových predpisov a ako môže byť táto dynamika ovplyvnená vládou politikami?